

До Членовете на научното жури за защита на дисертационен труд

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Боряна Богданова Мусева,

доцент по международно частно право в

Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

като:

член на научно жури за публична защита на дисертационния труд на

Емил Цанков Цанев

на тема:

„Специалната международна компетентност в българското Международно частно право“

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

в област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“,

професионално направление 3.6. „Право“

към Юридическия факултет на Софийския университет „Свети Климент

Охридски“

I. Кратко представяне на докторанта и на неговия труд

Емил Цанев е магистър по право на Софийския университет „Свети Климент Охридски“. След завършване на висшето си образование работи последователно като юрист-консулт и адвокат. В периода 2011-2014 г. е редовен докторант по Международно частно право към Юридическия факултет на Софийския университет с научен ръководител проф. д-р Николай Натов. Отчислен е с право на защита. След трагичната загуба на проф. д-р Николай Натов научното ръководство е поето от доц. д-р Васил Пандов. Емил Цанев е изнасял

различни лекции на семинари и е водил упражнения със студенти в рамките на докторантурата.

Дисертацията „Специалната международна компетентност в българското Международно частно право“ е с обем от 319 страници с включена библиография и съдебна практика. Цитирани са общо 80 научни труда, 41 нормативни акта и 160 съдебни решения на Съда на ЕС и на българските съдилища. Бележките под линия са общо 783 на брой. В структурно отношение дисертационният труд е разделен на увод, три глави, заключение. По тясната тема на дисертационния труд докторантът няма отделни публикации, но има три публикации по теми на международното частно право, вкл. относно международната компетентност.

Авторефератът представя дисертационния труд обективно и отразява неговите основни научни и научно-приложни приноси. За съжаление, в него не е обособено ясно поддържаната от докторанта теза, изложена в дисертационния труд.

II. Оценка на научните и научноприложни резултати и приноси на дисертационния труд

Представеният за защита дисертационен труд е **посветен** на специалната международна компетентност, която се съдържа в най-важните източници на българското международно частно право със специален акцент върху основния източник на правото на ЕС в сферата на съдебното сътрудничество по граждански и търговски дела с трансгранично значение – Регламент 1215/2012, т.нар. „Регламент Брюксел Ia“. Заглавието съответства на съдържанието, което е структурирано около три ключови аспекта: теоретичен анализ на общи въпроси, анализ на позитивноправната уредба относно специалната международна компетентност, основана на предмета на спора, и специалната международна компетентност при връзка между делата, чрез обединяване на искове в рамките на едно производство и основания, свързани със страните по спора. В рамките на обособените групи специална международна компетентност се представят и изследват и техни подвидове като дисертацията съчетава в тази систематика основания за международна компетентност от различни източници. Този начина на групиране на материята е оригинален, доколкото традиционно международната компетентност се разглежда в систематиката на конкретен източник.

Значимостта на темата е сериозна, защото свободното движение на хора, стоки, услуги и капитали в съчетание с нарастването на обема на международната търговия увеличиха значително гражданските и търговски отношения с международен елемент, съответно споровете от такова естество. От своя страна, специалната международна компетентност е сред основанията, които позволяват достъп до съд, прилагащи се най-често и то като алтернатива на общата компетентност. Оттук, за непосредствено заинтересованите лица този вид компетентност може да има ключово значение. В същото време специалната

компетентност се разделя на множество подвидове, които еволюират във времето. Най-репрезентативно в тази връзка е развитието на правната уредба в рамките на правото на ЕС, както и изключително богатата практика на Съда на ЕС, които показват значимостта на темата и нуждата от задълбоченото ѝ изследване. Ето защо считам, че дисертацията представлява интерес за теорията и практиката.

Докторантът застъпва **тезата**, че правилата за специалната международна компетентност са създадени с цел гарантиране на правото на справедлив съдебен процес. Според докторанта „специалната международна компетентност е сложен процесуален институт, който уравнирява общото правило за разглеждане на правния спор от съда по местоживеенето на ответника, предоставяйки алтернативна възможност за ищеца да заведе претенцията си пред друг правораздаващ орган, като едновременно с това спомага за постигането на по-добро правосъдие, поради решаването на спора от съд, който е или по-тясно свързан с него, или се намира в достатъчна връзка, но поради други причини улеснява процеса от практическа гледна точка. Постигането на баланс, зачитайки едновременно интересите на двете насрещни в спора страни, е израз на равнопоставеността им при упражняване на правото на справедлив процес“. Застъпваната теза преминава през изследването като в глава втора и трета в отделните им структурни нива се правят и междинни изводи с оглед нейното доказване. Излагането на теза и нейното последователно развиване в рамките на работата съпътствано с релевантни изводи доказва способност са систематично изследване, обособяване на абстрактни съждения и формиране на конкретни изводи.

Избраната от г-н Цанев **структура** на дисертацията дава възможност за логичен, систематичен и задълбочен анализ на специалната компетентност. Докторантът демонстрира задълбочено познаване на изследваната проблематика, като представя утвърдени възгледи на български и чуждестранни учени, богата сравнително-правна информация и съдебна практика, излага и обосновава своята позиция като демонстрира, че е в състояние да осъществява самостоятелни научни изследвания.

Уводът съдържа всички необходими елементи за подобен тип съчинение. Тук е обоснована причината за избор на темата, нейната значимост, съответно предмета, поддържаната теза, целта и задачите на работата, структурата, както и следваната методология. Прави впечатление сравнително подробното представяне на относимите нормативни актове, което обаче се явява наложително с оглед ясното очертаване на границите на изследването.

Първа глава (55 стр.) е посветена на някои ключови теоретични аспекти, които за важни за рамката на изследването (напр. какво е международна компетентност, видовете международна компетентност и йерархията между тях) и за изясняване на теоретичните основи на специалната международна компетентност (напр. относно характер и функции, отлики от сходни видове международна компетентност, ролята на квалификацията). Тук се представят и праните източници, както и се анализира съотношението между тях. Като особено приносно в тази част на работата следва да се посочи изследването на целите на

специалната международна компетентност, отликите ѝ от другите относими видове компетентност, при които има избор, ролята на процеса по квалификация и йерархията между различните източници, съдържащи правила относно специална компетентност. Би могло да се препоръча анализът на квалификацията да бъде ориентиран преди всичко към автономното тълкуване и квалифициране, задавано от правото на ЕС и практиката на Съда на ЕС, а не толкова върху традиционното представяне на теоретичното осмисляне на този институт от българска гледна точка (стр. 68-870). Работата би спечелила също така и от по-подробно и прецизно представяне на съотношението между източниците, особено между Регламент Брюксел Ia и КМЧП и Регламент Брюксел Ia и други международни конвенции, в частност Конвенцията СМР. Правната уредба е доста по-сложна и нюансирана, което изисква допълнителен анализ (напр. относно специалната компетентност по КМЧП и Регламент Брюксел Ia, стр. 71-73), както и доразвиването на преценката за съотношението между Регламент Брюксел Ia и международните източници с оглед практиката на Съда на ЕС (напр. относно спорове във връзка с договори за превоз на стоки по шосе стр. 75).

Глава втора (152 стр.) е съсредоточена върху специалната международна компетентност, обособена като такава с оглед предмета на спора. Подробно тук се разглеждат осем разновидности на този вид компетентност като се следва структурата на Регламент Брюксел Ia. С оглед сложността и богатата съдебна практика основното внимание е отделено на специалната компетентност по дела, свързани с договор, и тези с предмет непозволено увреждане. Тук подробно се анализира начина на квалифициране на понятията „дело, свързано с договор“, „договор за продажба на стоки“, „договор за доставка на услуги“, „място на изпълнение“, „непозволено увреждане“, „място на настъпване на вредоносното събитие“, „място на деянието“, „място на настъпване на пряката вреда“ и др. Прави впечатление, че докторантът успява да представи паралелно разрешенията, които дава практиката на Съда на ЕС, като ги вплете в относими теоретични конструкции. Предпочитанието и интересът на автора определено са ориентирани към практико-приложните измерения на изследваните видове специална международна компетентност. В същото време в структурно отношение не е обособено добре специалното място Регламент Брюксел Ia, който е поставен в точката „Уредба в международните източници“. По този начин не се отчита достатъчно прецизно характерът на правото на ЕС като автономен правен ред, който функционира по начин, различен от класическите международни източници.

В тази част на дисертацията се изследват видовете основания, предвидени и в други източници, като позитивно-правната уредба там е основателно критикувана поради наличие на фрагментарност и непоследователност в използваните понятия. Най-значителна е негативната оценка на уредбата в КМЧП, която включва сред специалните видове основания за международна компетентност такива, които защитават по-слабата страна. В тази връзка би могло да се препоръча на докторанта да изследва още веднъж в посочения контекст кога всъщност би се прилагал изобщо КМЧП с оглед разширения обхват на

Регламент Брюксел Ia спрямо ответници с местоживеене в трети държави при спорове с по-слаби страни- ищци.

Добро впечатление правят междинните обобщения след всяка разновидност на специалната международна компетентност с оглед предмета на спора, които систематизират ключовите изводи и ги пречупват през поддържаната изследователска теза.

Третата глава (62 стр.) е фокусирана върху основанията за специална международна компетентност, поради връзка между делата, чрез обединяване на искове в рамките на едно производство и основания, свързани със страните по спора. Тази глава е повече от два пъти по-къса от предходната. Причината за това е, че позитивноправната уредба е доста по-семпла, както в международните източници, така и в правото на ЕС и в националното право. Отделно, в практиката тези основания за международна компетентност се прилагат доста по-рядко, съответно съдебната практика на Съда на ЕС и българските съдилища е значително по-бедна и с по-малка добавена стойност за правната уредба. Систематиката отново е ориентирана около тази, която се ползва в Регламент Брюксел Ia. Основните разлики са включването на специалната компетентност по спорове, свързана се дейността на клон, агенция или друг вид представителство в тази глава, а не в предходната, както и обособяването на специалната компетентност при връзка между дела. Този теоретичен подход е обоснован и се вписва в систематиката на работата, независимо че не фигурира по този начин в източника – модел.

В структурно отношение тази глава следва модела на предходната. Дава се обща характеристика, изследва се позитивно-правната уредба с представяне на отделните елементи на правните норми през призмата на тълкуването им от доктрината и практиката, извеждане на междинни изводи и проверка за съотносимост с поддържаната изследователска теза.

Заслужва да се отбележи подробният и обоснован с практиката на Съда на ЕС и доктрината анализ относно искове, предявявани срещу клон, агенция или друг вид представителство, по повод на които се поддържат важни теоретични и практико приложни тези (напр....).

Докторантът посочва следните **приноси** с научно и практическо значение:

- Анализ на действащите международни и национални източници относно специалната международна компетентност с представяне на съотношението помежду им;
- Анализ на функциите и целите на специалната международна компетентност, вкл. с оглед очертаване границите на необходимата връзка между компетентния съд и спорното правоотношение;

- Анализ и класификация на основанията за специална международна компетентност, като за главен критерий е използван характерът на връзката между сезирания съд и международния частноправен спор, който трябва да бъде решен;
- Очертаване на разликите в прилагане на сходни правила, закрепени в различните нормативни източници и посочване на конкретни примери, при които приложението на тези правила постига различен резултат;
- Представяне на развитието на съдебната практика, като са посочени съществуващите несъответствия при разрешаване на сходни казуси.
- Съпоставяне с тълкуването на Съда на ЕС на относимите правила на регламентите на Европейския съюз с приложението им от българските съдилища;
- Анализ на предимствата и слабостите на нормативната уредба, както и на съдебната практика, чрез която тази уредба е тълкувана, а в някои случаи дори допълнена.
- Формиране на предложения и препоръки за промяна на съществуващите или приемане на нови процесуалноправни норми, уреждащи специална международна компетентност.
- Изработване на първото цялостно систематизирано изследване на уредбата на специалната компетентност, което има важно практическо значение с оглед увеличаващия се брой спорове с международен елемент, съчетано с предложения за усъвършенстване на правната уредба.

Отбелязаните от Емил Цанев **приноси** с научно и практическо значение са коректни и обосновани. В известен смисъл те дори са скромни, защото съществуват и други аспекти, които са нови и развиващи науката и практиката, например тези, свързани с представянето на различни виждания на доктрината относно ключови теоретични конструкции и полемизирането с тях (напр. относно мястото на предоставяне на онлайн услуги – стр. 134 или приложимостта на чл. 8, т. 2 от Регламент Брюксел Ia, в случай, че компетентността по основния иск произтича от основание, различно от предвидените в Регламента – стр. 257-258). Заслужава да се отбележи, че дисертацията не следва подход на „преразказване“ на нормативните текстове, а по същество извършва много детайлен практико-приложен коментар на ключовите институти и понятия, относими към отделните видове основания за специална компетентност. Сами по себе си част от тези понятия и институти имат значение и за други видове компетентност, какво в рамките на Регламент Брюксел Ia, така и в други източници на правото на ЕС.

Научните и научноприложните резултати безспорно са налице. Дисертацията е разработена въз основа на голям обем от научни съчинения – български и чуждестранни, както и множество съдебни решения на Съда на ЕС и на българските съдилища. В нея се демонстрира способност за обработване на големи масиви от информация, за извличане на относими и компресирани тези, за включването им в систематиката и логиката на научното съчинение, за преценяване на тяхната обоснованост и практическа приложимост, а когато е необходимо – и за водене на дебат с тях. Дисертацията допринася за изясняването на ключови за международното частно право институти и понятия, вкл. чрез представяне на

тяхното развитие в правоприлагането и науката. Съпоставянето на българската научна реалност и практика е тази от другите държави-членки на ЕС допринася за по-доброто осмисляне и практическо прилагане на сложния комплекс от основания за определяне на специалната международна компетентност по граждански и търговски дела.

Емил Цанев доказва, че **има задълбочени научни познания и способност за самостоятелни научни изследвания**. Обемната литература и практика, използвана в съдържателно и систематично единство, свидетелства за навлизане и овладяване на дълбините на проблематиката. Представянето на сложната връзка и взаимодействие между различните видове специална компетентност и различните видове източници доказват, че докторантът е овладял добре ключовите методологии на работа по начин, който му позволява да формира, поддържа и защитава собствени тези и концепции. Считам, че дисертацията на Емил Цанев има принос за българската наука и особено за българското правоприлагане.

III. Критични бележки и препоръки

Като към всеки продукт на човешки труд и към представената дисертация могат да бъдат направени някои бележки и препоръки:

1. Считам, че дисертацията с оглед своята систематика не успява винаги ясно да обособи хипотезите, в които се дерогират правилата на КМЧП относно специалната международна компетентност, в случаите, при които се прилага Регламент Брюксел Ia. Причината за това е, че авторът концентрира своето внимание върху специалната компетентност и не отдава толкова голямо значение на системата от други основания, съдържащи се в посочения регламент – напр. той разглежда специалната международна компетентност по КМЧП при потребителски спорове без да анализира достатъчно детайлно хипотезите, при които при подобни спорове Регламент Брюксел Ia се прилага независимо от местоживеенето на ответника.
2. Считам, че не е достатъчно ясно и подробно изяснено прилагането на Регламент Брюксел Ia в случаите, при които отношенията потенциално попадат и в обхвата на Конвенцията за договора за международен автомобилен превоз на стоки. Съществува натрупана богата практика на Съда на ЕС, която е маркирана, но не е представена изцяло и не е анализирана подробно. Тези съждения биха били от значение и за съотношението между Регламент Брюксел Ia и други относими международни източници;
3. В дисертацията се срещат граматически и технически грешки, като заслужава да се отбележи, за съжаление, все още често срещаното в научната литература у нас незнание как се пише „държави членки“ и „държави-членки на ЕС“ (напр. стр. 137, 167).
4. Считам за неучтив и неправилен пропускът да се анализира ключовото съчинение относно международната компетентност на проф. Теодор Чипев от 1987 г.;

Рецензия от доц. д-р Боряна Мусева относно дисертация на тема „Специалната международна компетентност в българското Международно частно право“ на Емил Цанков Цанев

Изброените критични бележки и препоръки не променят цялостното положително впечатление от дисертационния труд.

IV. Заключение

В заключение, имайки предвид изложените по-горе съображения, изразявам положителната си оценка, че представеният за защита дисертационен труд на тема „Специалната международна компетентност в българското Международно частно право“ на Емил Цанков Цанев отговаря на изискванията на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и на чл. 27, ал. 2 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ за получаване на образователната и научна степен „доктор“, поради което предлагам да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ на Емил Цанков Цанев.

София, 26.08.2022 г.

Член на научното жури: _____

(доц. д-р Боряна Мусева)